

Senovės graikai Arvydo Šliogerio mąstyme: recepcijos dviprasmiškumas

Gintarė Škėmaitė

Anglistikos, romanistikos ir klasikinių studijų institutas

Vilniaus universitetas

El. paštas: gintare.skemaite@ff.stud.vu.lt

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0004-3134-2844>

Santrauka. Straipsnis skiriamas Arvydo Šliogerio ryšiui su senovės graikais apmąstyti, koncentruojamasi į antrąjį jo filosofijos etapą, kuriame mintis įgyja baigtinį pavidalą, išskleidžiamos Niekio ir Esmo filosofijos. Šliogerio graikų recepcijai nuo pat pradžių būdingas prieštaravimas, matyti nuolatinis svyravimas tarp gilaus susižavėjimo ir stipraus kritiškumo. Kadangi graikai yra Šliogerio interpretacijos objektas, tikėtina, kad turinio daugialypumai egzistuoja jame savaime, judėjimas yra skiriamasis hermeneutikos bruožas. Šiuo atveju fiksuojami veikiau viena laikais, pačios krypties dviprasmiškumai, atsirandantys ne dėl to, kad yra formuojami skirtingu metu, kas įprastai suponuoja ir semantinę mąstymo perskyrą. Analizuojamos recepcijos paslankumo priežastys, aiškinamasi, kas grindžia pozityvią ir negatyvią žiūrą, siekiama nustatyti šių būsenų santykį, jos lygiavertės ar kuri nors įgyja persvarą? Tvirtinama, kad vertinant atsispindi pamatinių Šliogerio filosofijos sąvokų – Niekio ir Esmo ambivalencija, tai yra filosofiniai teigiamų ir neigiamų charakteristikų atitikmenys. Kitaip tariant, graikai, kaip pirmieji žmonės, autentiškiausiai įkūnija Niekio ir Esmo transcendentų veikseną – neperžengiant teorijos rėmų esminis žmogiškumo bruožas yra nuolatinis buvimas „tarp“, slinktis tarp priešiško polių. Graikiškoji tradicija yra vienas iš tikrovės sluoksnių, kurį tiriant ir brandinama konceptuali mintis. Vis dėlto recepcijoje, žvelgiant į ją atsietai, tai gali tiek neatsispindėti, bet čia yra priešingai, todėl jos modalumas patvirtina (tiesos, atitikties tikrovei požiūriu) pačią filosofiją; efektą sukuria Šliogerio filosofavimo pobūdis – rašoma aistringai, nesisaugoma nenuoseklumų, kartojimosi.

Reikšminiai žodžiai: Šliogeris, senovės graikai, recepcija, metafizika, Niekis ir Esmas.

The Ancient Greeks in the Thought of Arvydas Šliogeris: The Ambiguity of Reception

Abstract. This article examines Šliogeris' engagement with the Ancient Greeks, focusing on the mature phase of his philosophy, where the concepts of *Nihil* and *Presence* are fully articulated. From the outset, Šliogeris' reception of the Greeks is marked by a distinct ambivalence, oscillating between deep admiration and sharp critique. In this case, rather simultaneous ambiguities of direction are identified, reflecting not just temporal or semantic divides but also an intrinsic tension within his thought. The article analyses the sources of this interpretive instability, questioning what underlies Šliogeris' positive and negative perspectives on the Greeks and exploring whether these modes hold equal weight or if one predominates. It argues that Šliogeris' understanding of the Greeks reflects the ambivalence of his central concepts – *Nihil* and *Presence*, which represent opposing qualities. For Šliogeris, the essence of being human lies in being “in between” these conflicting forces. The Greeks, as an early culture, exemplify the interplay of *Nihil* and *Presence* in its most genuine form. Therefore, the reception of the Greeks supports Šliogeris' philosophical theory. This effect stems from the specifics of his thinking; he approaches it with passion and is unafraid of incoherence or repetition.

Keywords: Šliogeris, Ancient Greeks, reception, metaphysics, *Nihil* and *Presence*.

Received: 02/09/2024. Accepted: 04/11/2024.

Copyright © Gintarė Škėmaitė, 2024. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Arvydo Šliogerio filosofijoje įprasta skirti du etapus – ankstyvąjį ir vėlyvąjį, viena, ši skaidymą galima grįsti priartėjimu prie skirtingų Vakarų mąstymo tradicijų¹, kita, žvelgti į filosofo minties vystymąsi „iš vidaus“, t. y. pirmą pradėję jos struktūrose rasti glūdinčią implikaciją, kuri jungia šias sritis². Abiem atvejais perskyra fiksuojama toje pačioje vietoje. Vis dėlto šiuo atveju susitelkiama į antrąją žiūros galimybę, filosofo mintis vertinama kaip turinti savo logiką, kurios eigą galima stebėti. Ryšiai su kitais autoriais turi svarią įtaką, tačiau jie laikomi pavaldūs pagrindiniam, iš paties mąstytojo egzistencijos kylančiam principui. Minėtos skirties motyvu tampa tai, kad antrajame etape Šliogeris įtvirtina Niekio sąvoką ir konceptualizuoja tai, kas iki tol pasakyta, mąstymas įgyja grynesnį filosofinį pavidalą. Tiesa, tai neįvyksta iš karto, dviomis „Niekis ir Esmas“ (2005, 2017) – filosofo *opus magnum*, kuriame jis formuoja išbaigtą metafizinį pasakojimą apie tikrovę, pasirodo po kitų Niekio problemą tematizuojančių knygų – „Niekio vardai“ (1997) bei „Alfa ir Omega“ (1999); monumentalumu minėtam veikalui jos neprilygsta. Graikų recepcija, būdama neatsiejama Šliogerio filosofijos dalis, taip pat yra nugaludinama konceptualizavimo, išskyla solidžios prasmės, glūdėjusios prielaidose.

Atrodo, kad savo ankstyvojoje filosofijoje³ Šliogeris atsispiria nuo chrestomatinio požiūrio, ši dėmesingai tikrina ir formuoja autorinį – senovės graikus jis apibūdina kaip pirmą pradėjus žmones, atradusius transcendenciją kaip tikrovę anapus savęs ir išlaisvinusius istorijos vyksmą (2011, p. 161). Būtent jie atskiria kasdienybę, pragmatinių reikmių lauką – *doxa* nuo teorinės žiūros, tyrojo žvilgsnio į pasaulį, atveriančio būties tiesą, – *episteme* (2017, p. 32–35). Tikrovė jiems atsiskleidžia kaip gamtos esinių, substancinių individų – amžinybės ir baigtinumo telkinių – gyvasis laukas. Be abejo, graikų palikimas ne visada aiškiai patvirtina vien tik šią, vienmatę tikrovės sampratą. Tradicijoje įsitvirtina interpretacija, pagal kurią, graikai modeliuoja kelių pakopų tikrovę, t. y. gamtos pasauliui teikia kiek menkesnę reikšmę, jį peržengia dėl yrančios, kaitai palenktos šio prigimties. Tai esminga Šliogerio recepcijai, jis nėra linkęs iškart neigti tradiciją, graikus traktuojančią kaip idealistus, kurie tikrovę lokalizuoja tik mąstymo pasiekiamoje antjuslinėje erdvėje⁴, tačiau filosofas griežtai apsisprendęs tikrovės klausimu – tai yra gamtos, juslinis pasaulis, todėl tenka daryti režį graikybėje, šis reiškiasi tiesos ir netiesos antinomija. Filosofo palankumas graikams sutelktas akimirkoje, kai atsiveriama regimybė pripažįstant jos tikroviškumą ir transcendentįškumą, tai yra pirmasis filosofijos sandas – bekalbė individuali būseną,

¹ M. Ruzas ir M. P. Šaulauskas Šliogerio filosofiją dalija remdamiesi ryšio / įtakų principu, pirmame etape jie fiksuoja minties artimumą Heideggeriui, o antrajame – Baudrillard'ui. Žr.: Ruzas, M. ir Šaulauskas, M. P., 2010. Pozityvioji ir negatyvioji tikrovės tematizacija. Šliogeris ir Baudrillard'as. *Problemos*, 78, p. 74–82.

² Tokia prieiga artima J. Kučinskui ir N. Kardeliui, susitelkiama į paties Šliogerio darbus, naudojamas vidinės rekonstrukcijos metodas. Žr.: Kučinskas, J., Kardelis, N., 2015. Pusiausvyros siekis Arvydo Šliogerio filosofijoje. *Problemos*, 88, p. 19–35.

³ Pirmajam etapui priskiriamos šios knygos: „Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas“ (1985), „Daiktas ir menas“ (1988, 2017), „Būtis ir pasaulis“ (1990, 2006), „Post Scriptum“ (1992), „Sietuvos“ (1992), „Konservatoriaus išpažintys“ (1995), „Transcendencijos tyla“ (1996, 2011).

⁴ Vėlyvajame mąstymo etape, jau po „Niekio ir Esmo“ stiprėja tokios interpretacijos kritiškumas, vietomis ji atvirai neigiama steigiant alternatyvą, artinančią prie graikų. Pavyzdžiui, jis kaltina tradiciją Platono minties iškraipymu, atmeta Platono Olos alegoriškumą: iš tiesų šešėliškumas yra kasdienybės kaip pragmatinės erdvės ypatybė, ją peržengus, atsiveria *eidas* – daikto *veidas* (2010 p. 192; 2013 p. 65; 2016, p. 385–388).

blyksnio patyrimas. Atitinkamai kritikos objektu graikai tampa atitrūkę nuo ankstyvosios patirties ir pastūmėję Vakarų metafiziką į paklydimą. Tiriant šį etapą, matyti, kad atsiranda ir tarsi atskira idealumo terpė, kurioje įkurdinami graikai, itin daug apraiškų galime rasti knygoje „Būtis ir pasaulis“ (2006, f. 141, f. 220, f. 238).

Antrajame mąstymo etape graikai išlieka svarbūs, Šliogerio filosofavimui būdinga istorinė-ontologinė perspektyva, t. y. jis tiria pasaulį nuo ištakų iki šių dienų⁵; kadangi graikai priklauso pradžiai, jų prigimtyje Šliogeris mėgina išvelgti esminius žmogiškumo sandus, nulemiančius šios būtybės išskaidą, kuri ir sudaro istorijos turiningumo esmę. Jis suvokia, jog būtent Niekis (žinoma, ne vien tik jis) paaiškina žmogaus pasaulį ir lemia tiek didžiąją graikų metafiziką, tiek krikščionybę ir po jos sekančią Dievo mirtį – technologinio pasaulio pragaištį. Šliogeris permąsto ir iš naujo aprašo žmogaus likimą šioje žemėje nepaneigdamas savo ankstesnių įžvalgų, pavyzdžiui, graikų nuopuolio priešasčių⁶, o sutelkdamas jas į aukštesnę realiją – metafizinę absoliutą, tačiau sąmoningai apeidamas pinkles, į kurias, jo manymu, pakliuvo graikai. Vadinasi, senovės graikai analizuojami būtent iš šios savitos perspektyvos, t. y. tiriant Niekio ir žmogaus sąveiką. Receptijos išvystymas, juk iki tol turėti veikiau kontūrai, leidžia konstruktyviai pagrįsti jos struktūrą, šiuo atveju – pozityvumo ir negatyvumo ryšį, jau išryškėjusio idealo prigimtį ir likimą, taigi, prieštaravimui suteikti tikslingumo.

Pirmapradis žmogus Niekio ir Esmo mįslės akivaizdoje

Šliogeris pabrėžtinai oponuoja Heideggerio minčiai, kad žmogų galima apibūdinti kaip būtį-pasaulyje; kadangi jis turi sąmonę ir gyvuoja kaip būtybė, išsiskyrusi iš gamtos, žmogus yra ne-būtis-pasaulyje, kitaip tariant, Niekio Sūnus. Sąmonės esmė – negatyvumas, begalinė tuštuma, sutampanti su Niekium, todėl žmogus ir gali atsiverti pasauliui, apie jį mąstyti; jeigu jis priklausytų tikrovei pilnatviškai, „*priešstata*“ būtų neįmanoma, žmogus rymotų gyvuliškoje pilnatvėje⁷ (1997, p. 26–27). Būtent todėl ir metafiziką Šliogeris

⁵ Apie istorinį matmenį Šliogerio filosofijoje plačiau rašo G. Kabelka. Žr.: Kabelka, G., 2006. Arvydo Šliogerio filosofijos istorijos interpretacija. *Logos*, 45, p. 192–202.

⁶ Prieštarą substancinio individo sandara, kalbos kaip medijos nepajėgumas liudyti šią, esmingai bekalbę, patirtį bei vėlyvajai filosofijai artimiausias argumentas – graikų negebėjimas priimti fakto, jog visa esinija svyruoja tarp būties ir nieko (šiuo atveju nebūties dėmuo išreiškia natūralius kaitos, irimo procesus, kol kas ne ontologinę duotį). Plačiau apie tai knygoje „Transcendencijos tyla“ (1996, 2011). Prasminių požiūriu šie aiškinimai panašūs, netgi susipynę, žaidžiama dinamiškumo ir statiškumo modusais; jie liudija mąstymo procesą, siekį suprasti tikrinant turimas kalbines (sąvokų) galimybes, tad vienijanti išraiška netampa problemiška. Nuo *išorinių* aiškinimų keliaujama prie *vidinių*, giliai metafizinių, tokia natūrali minties plėtotė.

⁷ Konfrontacija atrodytų paradoksali, šiuo teiginiu jis nenutolsta nuo Heideggerio, tekste „Kas yra metafizika?“ rašoma: „Laikydamosi Nieke, čia-būtis jau yra anapus esinių visumos. Tokią būtį anapus esinių mes vadiname transcendencija. Jeigu savo esme čia-būtis nebūtų transcenduojanti, t. y., šiuo atveju, jeigu ji iš anksto nesilaikytų Nieke, tada ji niekada negalėtų įeiti į santykį su esiniu, o kartu ir į santykį su savimi“ (1992, p. 121). Vis dėlto, kaip matyti vėliau, Heideggeris nuo Niekio pereina prie būties, tad ši įžvalga lieka fenomenologinio mąstymo plotmėje. Šliogeris šį tekstą vertino, tad nevertėtų stebėtis sąsajomis, tačiau ir kritikavo. Anot jo, vokiečių filosofas priartėja prie Niekio esmės atskleidimo, bet pabūgęs klausimą apeidžia, nenori būti laikomas nihilistu. Šliogeris atkakliai laikosi pozicijos, jog mąstyti apie Niekį nereiškia būti nihilistu, priešingai, jis kelia sau *nyčiąšką* tikslą įveikti nihilizmą. Prie Šliogerio straipsnio „Būties problema Heideggerio filosofijoje“, publikuoto Heideggeriui skirtų straipsnių rinkinyje (2019), pridedamas fragmentas pavadinimu „Kaip Heideggeris Niekio išsigando“, čia Šliogeris reziumuoja

suvokia kaip pačią žmogaus lemtį – metafiziškumas kaip susvetimėjimas su pasauliu yra esminis mūsų bruožas⁸ (2017, I, p. 105). Ryškėja, kodėl graikų klaidą jis mano esant „prigimtinę metafizikos nuodėmę“, skleidžiasi jos neišvengiamumo priežastys, nulemtos kosmologinės sąrangos.

Niekis, žmogiškasis absoliutas, nėra rymantis, jis trokšta virsti savo priešybe – būtimi, tad veržiasi į Esmą per baigtinės būtybės sąmonę, šį netaikingą, amžinąjį procesą Šliogeris vizualizuoja savuoju ontotopinės klepsidros modeliu, kuriame matyti dviejų begalybių sandūra, pagimdanti mums pažįstamą pasaulį, vietovę–šiapus-juslinio-horizonto (žr. „Niekio ir Esmo“ pirmą tomą). Tad negalime autentiškai patirti (išskyrus retą išimtį) nė vienos iš šių dviejų transcendencijų, mums duota tik jų sintezė. Regimasis pasaulis išsaugo savo svetimumą žmogui, tad būtent kalbą filosofas laiko tikruoju dviejų absoliutų sankirtos rezultatu, Niekio virsmo būtimi terpe. Žmogus įgyja tiek vidinę, tiek išorinę tikrovę – tapatybę kaip apibrėžtį bei tikrovę, pasižyminčią aiškumu ir saugumu. Tai reiškia, kad visos kultūros, taigi, ir metafizikos, yra kalbos kūriniai, liudijantys žmogaus pastangą pasislėpti nuo Niekio, prijaukinti Esmą. Štai kodėl tiek pačią kultūrą kaip visumą, tiek pavienius jos sandus Šliogeris vadina „tikrovės mašinomis“ (2017, II, p. 123).

Tiesa, Esmas tikroviškumo požiūriu yra viršesnis, juk Niekis egzistuoja tik kaip įniekintas jausmas, tą patvirtina ir filosofų seniai pastebėtas šio žodžio paradoksaliumas. Žmogus negali gyvuoti be kalbos, t. y. reikšmės, tačiau pavojų kelia tai, kad jos perteklius sunaikina prasmę, kuri gali ateiti tik iš Esmo; kalba nenumalšina tikrovės stokos iš esmės, nes tėra dirbtinė transcendencija, palenкта nuolatinei kaitai (2017, I, p. 237). Apeliuojama į pusiausvyros ir saikingos kalbos principą, nes žmogus nepakelia nei Niekio, nei Esmo artumo; jis pasmerktas svyruoti tarp reikšmės ir prasmės arealų. Būklę nusako „esu?“ bangos modelis, kuriuo, šįkart individo lygmeniu, įvaizdijamas sandūros vyksmas, – niekingoji ir esmiškoji pusbangės, atskirtos judraus alfa taško, kuriame susitinka dvi begalybės. Toji vieta, kurioje nusistovi alfa taškas, nulemia transcendencijų proporcingumą, taigi, ir žmogiškąją realybę – Niekio ar Esmo perviršis įsigali. Šis procesas atsinaujina kas akimirksnį ir trunka tol, kol žmogus gyvas. Biografiškesniuose tekstuose⁹ galime matyti, kaip Šliogeris fiksuoja ir savosios būties konfigūracijas nuo vaikystės iki brandos. Žvelgiant istoriškai, alfa taškas slenka nuo niekingosios pusbangės esmiškosios link, šios masyvas tendencingai mažėja, stiprėja kalbos galybė – kiekvieno ruožo specifiką apibūdina mitai – laukinis, loginis ir technologinis (žr. „Niekio ir Esmo“ antrą tomą).

savo požiūrį (žr. p. 129–130). Jis svarbus siekiant suvokti filosofų Niekio sampratų skirtingumą, artimumą mąstymo pradžioje ir rezultatų netapatumą. Lietuvių mąstytojas išplėtoja Niekio duotimi paremtą tikrovės sampratą, išbaigtą metafiziką, o Heideggeris pakimba abstrakčiame „būties mąstyme“. Šliogeris perdėlioja *teisingų* Heideggerio įžvalgų akcentus ir taip grindžia naują filosofinį kelią.

⁸ Vėlgi iš pirmo žvilgsnio heideggeriškas teiginys. M. Ruzas, lygindamas šių dviejų filosofų sampratas patyrimo klausimu, daro išvadą, jog panašumas tėra stilistinis, o ne turinio. Žr.: Ruzas, M., 2016. Juslumo ir antjusulumo asimetriją Arvydo Šliogerio patyrimo sampratoje. *Problemos*, 89, p. 110–118. Šliogerio žmogaus „metafiziškumas“ kaip atskirtumas minėto tyrimo kontekste pasirodo kur kas radikalesnis nei Heideggerio.

⁹ Žr.: „Niekio ir Esmo“ pirmo tomo autoriaus žodį arba: Šliogeris, A., Gustas, V., 2013. *Pokalbiai apie esmes*. Vilnius: Tyto alba.

Kaip žinome, Šliogeris neigia absoliutų Tikrovės patyrimą natūraliomis būties sąlygomis, juk žmogus visad yra tarp Niekio ir Esmo, nepaisant to, filosofas aistringai teigia pačią jos duotį, netgi aprašo, koku atveju vis dėlto įmanomas jos atsivėrimas mirtingajam. Šis patyrimas itin retas, prilygstantis stebuklui; jis galimas tik lūžus „esu?“ bangai, kurią, kaip minėta, Šliogeris pasitelkia nusakyti dviejų begalybių susidūrimo vyksmą, judėjimą prie kalbos, tai – žmogiškosios realybės genezė. Transcendencijos apsireiškimo įvykį jis pavadina „Esmo žaibu“ (2017, II, p. 461). Lūžio akimirką Niekis atsiskiria nuo Esmo ir nutrūksta įniekinimo procesas, mirtingasis atsiduria *Tikrovės savaimė* akivaizdoje. Tai reginys, kuris trunka tik akimirksnį (kitaiip sunaikintų žmogų), tačiau palieka sieloje gilią žaizdą, transcendencijos nuojautą (2017, II, p. 475). Esmo žaibo įžvalga tikriausiai atveria ir graikų metafizikų situaciją, juk šį patyrimą Šliogeris sieja būtent su jais kaip teorinės žiūros pradininkais ir tikraisiais praktikais. Nurimus Esmo intensyvumui, teoras įkrenta į savosios sielos tuštumą, Niekis tampa ypač realus, nes atsiranda tuštumos ir pilnatvės kontrastas. Šliogeris užsimena apie tai, kad graikai papasakojo apie teorinę žiūrą, jos metu gimstančią nuostabą ir būties šviesą, tačiau nieko neminėjo apie sunkiąją šio patyrimo pusę, Niekio kaip savasties esmės atradimą (1999, p. 345). Atsivėrusią tuštumą siekiama užpildyti ir sugrįžti į kasdienybę, vis dėlto, nepavykus to padaryti, teoras pasitelkia kalbą ir tampa metafiziku, t. y. stiprios, branduolinės kalbos steigėju. Atsiranda dirbtinė, technomagiškumą įveikusi kalba, – *Logos* (1999, p. 349).

Išskleisdamas tokį aiškinimą, Šliogeris išsaugo graikų, turinčių aukščiausios Tikrovės patirtį, statusą, juk paaiškėja, kad teorinė žiūra ir susitikimas su substanciniu individu dar nėra visiškai tyras transcendencijos regėjimas, tai įmanoma tik nutraukus Niekio ir Esmo falsimuliacijos vyksmą, t. y. Esmo žaibo metu (2017, II, p. 435). Be abejo, nesvarbu, ar iš netvarios daiktiškosios erdvės, ar iš beformės Esmo begalybės vis tiek keliaujama į kalbą, taip pasireiškia Niekio aktyvumas ir trauka būčiai, negalinčiai iširti Esme. O šie niuansai tebutų skirtingi to paties patyrimo lygmenys. Tolesnės kultūros formos jau tarpsta vis didėjančiame kalbos tirštume. Matyti, kad teorijos išgryninimas pagilina graikų supratingumą ir savitai „sutaurina“ jų didįjį posūkį prie kalbos, nenuoseklumo momentas pamatomas kaip visuotinai žmogiškas svyravimo mechanizmas. Tai, kas aptarta, yra substratas, iš kurio tveriasi kiek konkretnė pozicija, vedanti į pozityvumą.

Idealumas kaip susitelkimas į substancialumą

Šliogeris dažnai pabrėžia savo susipriešinimą su Rytų tradicija, Niekį laikančia aukščiausią tikrove, ir stoja būties pusėn, taigi, atstovauja Vakarams, bent jau veikia tame pačiame poliuje kaip ir graikai. Vis dėlto, teiginys, kad Niekis yra duotas kalboje, nors ir falsifikuotu pavidalu, jau liudija slenkščio peržengimą, regis, keliaujama uždraustuoju keliu, parmenidiškasis postulatas, teigiantis būtį ir nebūties principinę neįmanomybę, tikrinamas savuoju mąstymu (2017, I, p. 117). Šliogerio manymu, būtis negali būti laikoma lygiavėriu Niekio antipodu, kaip tvirtino Parmenidas, nes jai stinga tikrovės, tai tėra grynasis žodis, neturintis juslinio referento, taigi, Niekio avataras, kaukė, kuria prisidengęs jis pasirodo žmogui. Žodis „būtis“ beviltiškai sukompromituotas tradicinės

metafizikos ir krikščionybės (1997, p. 218). Šliogeriui nepriimtina šio žodžio konotacija, savitas istorinis luobas, tačiau ir jo paties filosofija reikalauja ne dvinarės, o trinarės ontologinių duočių struktūros. Nors būti jis sutapatina su Niekio ir šitaip tarsi sulaužo tradiciją, vis dėlto, neįtraukus alternatyvaus trečiojo nario, kuris atitiktų būties kaip apibendrintos esamybės reikšmę, susiklostytų absoliutaus užsidarymo Niekyje situacija, o tai būtų neproduktyvu ir alogiška, sužlugdytų prasmingą filosofavimą. Esamoje situacijoje kur kas prasmingiau paneigti būti, kurios prasmės stabilumas jau pradėjęs nykti, nes šio abstraktaus žodžio loginė vienovė istoriškai buvo pažeista, t. y. jis susietas su gausybe skirtingų anapusybės vardų kaip grindžiantis jų statusą (Šliogeriui tokį vyksmą, esaties netvarumą ir reikia įvardyti), o ši tradicija ėmė klostytis dar Antikoje. Jam reikia sukurti naują, konkretų, nekeliantį sumaišties tikrovės vardą, užkertantį kelią interpretacijoms ir kalbos žaidimams. Taigi, turime niekį (netikrovę), būti (kalbą kaip pseudotikrovę, negatyvaus absoliuto duoties formą) ir Esmą (tikrovę, sutampančią su joslumu). Parmenido teiginys koreguojamas: yra tik nebūtis kaip būtis ir Esmas kaip tikrovė. Kanoninė būties ir nebūties perskyra vis dėlto išlieka¹⁰.

Tokiu atveju graikų mąstytojų priartėjimą prie Niekio lemia nežinojimas, neįsigilinę į šią realiją, būti jie supainioja su nebūtimi, tiksliau tariant, tarsi būtimi. Graikai išgyvena akistatą su Niekio, tačiau dėl šios duoties klastingumo ar patiriamos baimės jie nepajėgia atskleisti realios, nefalsifikuotos transcendencijos prasmės, įtikrovinti jos filosofijos terpėje (2017, I, p. 136). Nepaisant to, graikų Niekio nuojauta stipri nuo pat Homero iki Platono, ji vis išnyra mąstymo akiračiuose. Šliogeris išskiria Herakleitą kaip vienintelį nešlubuojantį mąstytoją istorijoje, deja, nesuprastą nei Platono¹¹, nei Aristotelio, nes tik jis išdrįso pripažinti Niekį kaip ontologinį *a priori* (2017, I, p. 221). Tamsusis filosofas tampa svarbiausiu Šliogerio bendražygiu iš Antikos pasaulio, jis dažnai jį cituoja, išarmes pasitelkia kaip savo minčių ir intuicijų iliustracijas, atramas, nuolat aktualizuoja savosios filosofijoje kontekste ir šitaip netiesiogiai kuria naują ir originalią efesiečio palikimo interpretaciją. Atrodo, kad tai giliausia atitiktis ir bendrystė su kitu mąstytoju, kurią galime įžvelgti Šliogerio raštuose. Be abejo, lieka neaišku, kiek šis tapatumas realus, o kiek įgalintas interpretacijos.

Aptardamas Nirvanos, Kaligulos ir Itakės sindromus, kurie apibūdina tikėtinas mirtingojo pozicijas, apsisprendimus Niekio ir Esmo akivaizdoje, graikus Šliogeris paverčia idealu, būtent jie realizuoja pusiausvyros principą. Pavadinime – aliuzija į graikus ir Šliogerio vertinamą Odisėją. Šis herojus Šliogeriui yra tas, kuris pasipriešina Kirkei ir giedančioms sirenoms (Nirvanos pagundai) bei atmeta Kalipsės siūlomą nemirtingumą (vilionė tapti Kaligula). Odisėjas renkasi sudėtingą mirtingojo būklę, palaikomą prieš-

¹⁰ R. Šerpytė pažymi, kad: „Šliogerio aporetika išveda anapus „pirmapradės struktūros“, o ne ją patvirtina. Tačiau, kita vertus, toks išėjimas anapus „pirmapradės struktūros“ nėra ir tos struktūros paneigimas. Šliogeris, apimtas „bakchantiško svaigulio“ eina tokiu, Parmenido žodžiais tariant, Nakties keliu, kurio pats Parmenidas nenumatė.“ (2019, p. 155)

¹¹ Vis dėlto Šliogeris ne kartą pabrėžia Platono galimybę suprasti, jis cituoja „Sofistą“, kur tariama, jog nebūtis tam tikra prasme egzistuoja, o būtis neegzistuoja (2017, I, p. 215). Kaip ir Heideggeris, jis neišplėtoja šių idėjų. Be abejo, net ir smulkios įžvalgos turėjo įtakos paties Šliogerio mąstymui, Niekio ir Esmo teorijai tvirti. Juk Šliogerio hermeneutika paremta ne tik tiesiogine egzistencine patirtimi, bet ir literatūra.

taringos Niekio ir Esmo sąveikos, gyvenimą tėviškėje, artumos prasmę. Kai alfa taškas, žymintis transcendencijų sandūros vietą, nusistovi centre, žmogus pernelyg nepalinksta nei į Niekio, nei į Esmo pusę. Vadinas, susilpnėja Tikrovės stoka, tad jis apriboja ir savąjį nihilizmą, pasireiškiantį pertekliniu naikinimu, juk iš Niekio kylantis geismas skatina įtvirtinti savo būtį (2017, I, p. 387). Itakės mitas tampa kiekvieno mirtingojo siekiamybe.

Šliogerį ir graikus, nepaisant nieko, sieja pamatinė orientacija į Būtį, o ne Niekį, jis tarp jų randa sau artimą mąstytoją, galimai pažinusį Niekį ir Esmą (realiau ir autentiškiau susisaistyti su individu, o ne su visa kultūra), atpažįsta jų kasdienio būvio vertes, tai leidžia jam kurti idealą, nors ir mito pavidalu. Vadinas, pozityvumas tėra išgrynintas, o ne konstatuotas. Tiesa, graikiškasis idealas buvo pradėtas formuoti pirmajame etape: graikai atrado transcendenciją, atsivėrė regimybei, įsteigė savąjį būties fenomenų lauką, suprato nuosaikumo (*sophrosyne*) prasmę. Jau tada Šliogeris pažymi, kad regresija vyksta etapais: būtis-Dievas-pasaulis (2006, f. 702), vadinas, graikai užima aukščiausią poziciją, čia sutelkta tai, kas geriausia, bet esama ir pirmapradžių griūtis, būties aižėjimo ženklų, todėl filosofas ir kalba tik apie trumpą graikų valandą, kai žmogus stovi ten, kur jam ir vieta, tarp dviejų kraštutinumų – natūros ir Dievo. Brandžioji Šliogerio filosofija nepalieka be atsakymo, ji taip pat kreipia graikų, ypač Odisėjo, link: meilė tėviškei, savajam artumos laukui, kuriame yra pažįstami Esmo daiktai, kur nėra tiek baimės, tad ir poreikio naikinti. Tiesa, šis idealas ne tik graikiškasis, bet ir lietuviškasis, juk kaimo sodžius priištumu prie Esmo pranoksta graikų polio vietovę-šiapus (2013, p. 37). Svarbu tai, kad „Niekio ir Esmo“ filosofijoje, apibendrinančioje Šliogerio mąstymą, matome viso labo gilesnį ir konceptualesnį graikybės paveikslą, o balansavimas tarp negatyvumo ir pozityvumo nepakinta, persvara atitenka pastarajam. Antrajame etape jau visiškai pagrįstai matome, kad visoje šliogeriškoje Niekio Odisėjoje graikams tenka vedlių ir herojų vaidmuo; filosofija kaip „tikėtinas mitas“ (o savąją, sekdamas Platonu, taip pavadina Šliogeris) turi potencialią, numanomą literatūrinę dimensiją, kuri ir leidžia formuoti tokį tvirtinimą.

Išvados

Prieštarinę Šliogerio ryšį su graikais nulemia jų priartėjimas / nutolimas nuo Tikrovės, kurią filosofas laiko jusliniu Esmu. Jis įsipareigoja Tikrovei, ji tampa pamatiniu orientyru ir net žmogaus išmintingumo vertinimo kriterijumi, juk kalbama apie graikus ir filosofiją, kurios esmė – esamybės, t. y. tiesos, pažinimas. Pasitelkiant paties Šliogerio filosofijos terminus, jis tiria „esu?“ bangą, priklausančią graikams, alfa taško slinktį Niekio ar Esmo link ir aštriai reaguoja į šią kaitą, potencialų pusiausvyros suardymą. Kadangi ši banga būdinga kiekvieno mirtingojo egzistencijai, esama poslinkių neišvengiamumo. Atsiranda keblumas – tokiu būdu žvelgiama į tautą kaip visumą, vadinas, atsiranda masyvus abstraktas, o juk vieno filosofo, tarkime, Platono, įžvalgos tikrai neišsemia visos empirinės graikų egzistencijos, nors ir turi didelę įtaką visuotinei raidai. Atrodo, Šliogeris tai puikiai supranta, tikėtina, dėl to kritika ir nenuslopina jo graikiškojo idealo. Taigi, daug įtakos turi mastelis, kai susitelkiama tik į graikus, susidaro įspūdis apie ryškesnį jų priartėjimą prie Niekio ir nusigręžimą nuo Esmo, nei tada, kai Šliogeris mąsto apie visą istorinį

pasaulį, kuriame graikai neabejotinai yra Esmo vaikai, dėl ko lietuvių filosofas nevengia jų pašlovinti. Graikų kritika stipri dėl jų klaidos fatališkumo, ji nesuardė paties graikų pasaulio, jų pozityviųjų intuicijų, tačiau jos padariniai subrendo krikščionybėje, pasiekė dabartį ir čia išskleidžia pražūtimi grasantį savąjį negatyvumą.

Kalbant apie recepciją, toks pusiau sąmoningas prieštaravimas, ką leistų teigti Šliogerio filosofavimo pobūdis – impulsyvus, proveržiškas, srautiškas, įkrautas emocijų rašymas, atsisakant gludinio¹², o tai stiprina įvykiškumą, įgyja tikroviškumo ir tampa pačios filosofijos patvirtinimu. Be abejo, filosofinė teorija formuojama mąstant apie tikrovę kaip visumą, ir tiesioginius, ir netiesioginius (rašytinius) jos šaltinius, tad graikų palikimo tyrinėjimas irgi ją nulemia; teorijos ir recepcijos jungtis atrodytų savaime suprantama, vis dėlto ji gali ir nebūti tokia skaidri. Jei autorius vis iš naujo neišgyventų graikiškosios kultūros realijų, neatvertų naujų žvilgsnio perspektyvų, pasiektų ramybę dėl to, kaip juos vertinti, bei neturėtų sentimentų dėl idealo tvėrimo, tada į recepciją neįsismelktų gyvasis filosofinis pradas, Šliogerio įvardyta kosmiškoji konfigūracija. Taigi, šiuo atveju recepcija priklauso filosofinei teorijai ir jos prieštaravimas tampa nuoseklumu.

Tai, kad vėlyvuosiuose darbuose, t. y. jau po „Niekio ir Esmo“, atsiranda konfrontacijos su tradicine graikybės samprata užuominų, nepaneigia šių išvadų. Tai veikiau natūrali pasekmė proto, kuris užčiuopė prieštaravimus ir tuo pat metu kėlė idealą, galbūt kiek izoliuotą, tačiau sukibusį su pozityviuoju samprotavimo poliumi kaip savo šaltiniu; šis idealas savo intensyvumu ėmė įveikti ir absorbuoti negatyvumą, konkreti to raiška – pradėta abejoti tradicija, kuria remiantis suformuota pirminė autorinė recepcija. Vis dėlto įžvalgų fragmentiškumas leidžia manyti, kad tai labiau dvasios judesys, o ne recepcijos, ypač apimančios visą graikybę, pokytis.

Literatūra

- Heidegger, M., 1992. *Rinktiniai raštai*, vertė Arvydas Šliogeris. Vilnius: Mintis.
- Kabelka, G., 2006. Arvydo Šliogerio filosofijos istorijos interpretacija. *Logos*, 45, p. 192–202.
- Kučinskas, J., Kardelis, N., 2015. Pusiausvyros siekis Arvydo Šliogerio filosofijoje. *Problemos*, 88, p. 19–35. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2015.88.8475>
- Ruzas, M., Šaulauskas, M. P., 2010. Pozityvioji ir negatyvioji tikrovės tematizacija. Šliogeris ir Baudrillard'as. *Problemos*, 78, p. 74–82. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2010.0.1350>
- Ruzas, M., 2016. Juslumo ir antjusulumo asimetrija Arvydo Šliogerio patyrimo sampratoje. *Problemos*, 89, p. 110–118. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2016.89.9891>
- Šliogeris, A., 1985. *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*. Vilnius: Mintis.
- Šliogeris, A., 2017, 2-asis leidimas. *Daiktas ir menas*. Vilnius: Margi raštai.
- Šliogeris, A., 2006, 2-asis leidimas. *Būtis ir pasaulis*. Vilnius: Margi raštai.
- Šliogeris, A., 1992. *Post Scriptum*. Vilnius: Regnum.
- Šliogeris, A., 1992. *Sietuvos*. Vilnius: Mintis.
- Šliogeris, A., 1995. *Konservatoriaus išpažintys*. Vilnius: Pradai.
- Šliogeris, A., 2011, 2-asis leidimas. *Transcendencijos tyla*. Vilnius: Margi raštai.
- Šliogeris, A., 1997. *Niekio vardai*. Vilnius: Pradai.
- Šliogeris, A., 1999. *Alfa ir Omega*. Vilnius: Pradai.
- Šliogeris, A., 2017, 2-asis leidimas. *Niekis ir Esmas I*. Vilnius: Apostrofa.

¹² Esama pokalbio, kuriame Šliogeris apibūdina savo santykį su rašymu, detalizuoja patį procesą (2011, p. 116).

- Šliogeris, A., 2017, 2-asis leidimas. *Niekis ir Esmas II*. Vilnius: Apostrofa.
- Šliogeris, A., 2010. *Bulvės metafizika*. Vilnius: Apostrofa.
- Šliogeris, A., 2011. *Lietuviškosios paraštės*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Šliogeris, A., Gustas, V., 2013. *Pokalbiai apie esmes*. Vilnius: Tyto alba.
- Šliogeris, A., 2016. *Kasdienybės metafizika*. Vilnius: Apostrofa.
- Šliogeris, A., 2019. Būties problema Heideggerio filosofijoje. In: Andrijauskas, A., sud. *Iššūkis metafizikai: Lietuviškos Heideggerio filosofijos interpretacijos*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Šerpytytė, R., 2019. *Tikrovės spektrai: Vakarų nihilizmas tarp diagnozės ir teorijos*. Vilnius: Vilniaus universitetas.